

‘ÖTEKİ’NE AŞK
ya da
BİR MAZİDE KALIŞ HİKÂYESİ: GÜL MEVSİMİDİR

Mehmet GÜNEŞ*

ÖZ

İlkçağdan bugüne insanın var olduğu her yerde mutlaka bir *ötekileştirme* söz konusu edilir. Türk edebiyatının önemli hikâyecilerinden Fûruzan, eserlerinde sosyal gerçekçiliği esas alır; toplum içindeki eşitsizliği ve adaletsizliği çoğunlukla ironik bir anlatımla eleştirir. *Gül Mevsimidir* adlı uzun hikâyesinde de burjuvazinin ötekileştirdiği yoksul kesime bakışını eleştirir. Hikâyede Rüştü Şahin adlı yoksul bir kişiye âşık olan burjuva Mesaadet ve ailesinin şahsında, burjuva kesimin ötekileştirdiği yoksul kesime bakışı ironik bir anlatımla yansıtılır. Hikâyenin ana kişisi yaklaşık yetmiş yaşında olan Mesaadet, hâlihazırda değil hep mazide yaşar. Mazi onun için bir sığınak işlevi görür. Millî Mücadele’de şehit olan sevgilisi Rüştü Şahin’i hayatı boyunca unut(a)maz, başkasıyla evlense de gönlünde hep o yaşar. Mazideki acı-sevinç karışık anıları, onu üzdüğü gibi onun için teselli de olur. Oldukça karmaşık bir ruh hâli içinde olan Mesaadet, ötekileştirdiği/küçümsediği kesime ait Rüştü Şahin’i hem küçümser, hem de ona hayrandır; ona ait anılarını hatırlarken bir yandan öfkelenirken bir yandan da mutlu olur. Bu makalede, maziye sığınan Mesaadet’in genç kızlıktan yaşlılığa uzun bir süreçte yaşadığı çatışmaları, “ötekine bakış”, “ötekine aşk”, “ötekine yüklenen millî görev” ekseninde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fûruzan, *Gül Mevsimidir*, Öteki, Burjuvazi, Halk, Mazi, Aşk, Nefret, Millî Mücadele, İroni.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
mgunes@marmara.edu.tr

**LOVE TO THE ‘OTHER’ OR A STORY OF BEING
REMAINED IN THE PAST: *GÜL MEVSİMİDİR*
[IT IS ROSE TIME]**

ABSTRACT

Since ancient times, in everywhere that human being existed, there is absolutely an otherization discussion. Fûruzan, one of the prominent story writers of Turkish literature, bases her works on social reality, and she criticizes mostly with an ironic style inequality and injustice in society. In her long story entitled *Gül Mevsimidir*, she criticizes the view of bourgeoisie to the poor whom they have otherized. In the story, the view of bourgeoisie to the poor whom they have otherized is reflected with an ironic way in the person of Mesaadet the bourgeois, who loves a poor man named Rüştü Şahin, and her family. Seventy-year old Mesaadet, who is the protagonist of the story, lives in the past, not in the present. The past functions as a shelter for her. She never forgets for the life her beloved Rüştü Şahin, who was martyred in the Turkish War of Independence, and even though she married with someone else, Rüştü Şahin always lives in her heart. Her bitter-sweet memories sadden her; also she finds solace in them. Mesaadet, who is in a quite confused mood, both despises Rüştü Şahin as a person of the otherized mass and admires to him. While she becomes happy, on one hand, when she remembered the memoires of him, on the other hand she gets angry. In this paper, the conflicts from young girlhood to old age of Mesaadet, who takes shelter in the past, were examined in terms of “view to the other”, “love to the other” and “national duty that is put on the other”.

Key Words: Fûruzan, *It is Rose Time*, Other, Bourgeoisie, Public, The Past, Love, Enmity, The Turkish War of Independence, Irony.

Giriş

Öteki; toplumbilim, insanbilim ve ruh çözümleme alanlarında genelde “belli bir kişi ya da belli bir grup kimliği karşısında farklılık gösteren ya da alt insan olarak tanımlanan kişi öbeği” şeklinde tanımlanır.¹ Çoğunlukla ayrıştırıcılık/horlayıcılık kavramlarıyla birlikte anılan “öteki”, hayali yargılara dayanıp tamamen öznel ölçüt ya da parametrelere göre belirlenir. Ötekileştirmeyi esas alan sistem, insanlar arasında adaletsizliğe/eşitsizliğe ve kargaşa/huzursuzluğa yol açar. Öteki düşüncesi, her ne kadar Descartes’la başlatılsa da “başka zihinler problemi” bağlamında John Stuart Mill tarafından sistemleştirilir. Daha sonra Husserl, Merleau-Ponty, Sartre vd. düşünürler tarafından kavram farklı bakış açılarıyla tanımlanır. Batı düşüncesinde “öteki felsefesini bilinçle ilgili epistemolojik bir problematik” olmaktan çıkaransa Levinas’tır.²

Ötekinin dünyasıyla, ötekileştireninki çok farklıdır. Her ikisinin dünyaya, olaylara ve durumlara bakışı birbirine hiç benzemez. Öteki, ötekileştirdiğiyle fiziki/bedensel olarak yakınlaşsa da ruhsal/duygusal olarak ondan hep uzaktadır. Ortega y Gasset’in bu bağlamdaki tespitleri çarpıcıdır:

“(…) Öteki’nin buradası benimkiyle aynı değildir. Bizim ‘buradalarımız’ birbirini dışlar, kesişmezler, birbirlerinden ayırırlar, bu yüzden dünya onun gözüne benimkinden her zaman farklı bir perspektiften görünür. Bu nedenle dünyalarımız yeterince örtüşmezler. Ben kendi içindeyimdir, o kendi içinde. Alın bir kökten yalnızlık nedeni daha. Yalnızca ben öteki insanın dışında değilim, benim dünyam da onunkinin dışında: karşılıklı iki ‘dışarı’sınız ve birbirimize kökten yabancıyız.”³

İnsanlar hayatlarında mutlaka ötekiyle karşılaşır, zaman içinde “ötekilerin arasında olmakla kal[mayıp]”, onlarla yaşamaya alışırılar.⁴ Ancak ileri/hastalıklı derecede narsist, üstünlük kompleksi içinde olan ya da egosu yüksek kişiler, ötekiyle yaşamakta zorlanır. Onlara göre öteki hep öteki olarak alt sınıfta kalmalıdır. Öteki onunla aynı mekânı paylaşırsa da aynı

¹ Sarp Erk Ulaş vd., *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2002, s. 1101-1102.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık: İstanbul, 2005, s. 1296.

³ Ortega y Gasset, *İnsan ve “Herkes”*, çev. Neyire Gül Işık, Metis Yayınları: İstanbul, 2011, s. 81-82.

⁴ Ortega y Gasset, *İnsan ve “Herkes”*, s. 107.

sınıfsal konuma yükselmemeli, en fazla onun hizmetinde olmalıdır. Bu yaklaşım insanlık/insanî ilişkiler için ciddi bir sorun oluşturur.

İlkel kabilelerde törelerin, “kesin ve güçlü kanunlarıyla”, “insan ruhu üzerinde korkunç bir egemenlik” kurduğunu belirten Erich Fromm, çağdaş toplumlarda da benzer bir egemenliğe “başka biçimler altında” rastlandığına dikkat çeker. Fromm’a göre çağdaş toplumlar, arındıklarını/kurtulduklarını iddia ettikleri ilkel yaklaşımdan/batıl inançlardan farksız uygulamalarını güçsüzlere dayatırlar.⁵ Kapitalistleşmeyle birlikte insanî değerlere yabancılaşılması, bireyselleşme ve aşırı bencilleşmeyle birlikte toplumsal yapıda ötekileştirme hız kazanır. Ekonomik gelir bakımından üst basamaklara yükselen, kendisini ayrıcalıklı konumda gören burjuva sınıfı, çoğu zaman yoksul sınıfı ezer, ötekileştirir. Orhan Hançerlioğlu, burjuvayı “[e]lişi yapmayan kentli zengin” şeklinde tanımlar.⁶ Bu şekilde tanımlanan kişilerin ait olduğu sınıf/kesim de burjuvazi olarak adlandırılır. Karmaşık bir kavram olan burjuvazi “modern dünyanın kökenleri”ni açıklayıcı mahiyette olup bireyciliği temsil eder.⁷

Erdem, vicdan vb. pek çok insanî değeri göz ardı eden ötekileştirici yaklaşım, insanî ilişkilerde ciddi zedelenmelere yol açar. Charles Taylor “Bir başkasına yansıtılan bayağı ya da küçültücü bir imge, içselleştirildiği ölçüde o kişiye zarar verebilir ve baskı yapabilir.”⁸ derken modern toplumlardaki bu soruna dikkat çeker. Diğerini/farklı olanı ötekileştiren, ona karşı hoşgörüsüz olanlar, çoğunlukla kompleksli bir kişiliğe sahip olup kendileriyle barışık değildirler. Ötekileştirdiklerinden maddî olarak daha varlıklı olmalarından başka meziyet ve güçleri olmayan bu kişiler, onlardan bazen de eğitim seviyesi bakımından yüksek olabilmektedir. Erich Fromm bu tür kompleksli bakışı “topluluk narsizmi” olarak adlandırır, onların bakış açılarını şu şekilde özetler: “Ben (ve benim ailem) dünyanın en üstün insanlarıyız; bizden temiz, bizden zeki, bizden iyi ve dürüst insan yoktur; öteki insanların hepsi pis, aptal, ahlâksız ve sorumsuzdur.”⁹ Modern toplumlardaki burjuva sınıfının

⁵ Erich Fromm, *Rüyalar Masallar Mitler Sembol Dilinin Çözümlemesi*, çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten, Say Yayınları: İstanbul, 2014, s. 53-54.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, C. 1, Remzi Kitabevi: İstanbul, 1976, s. 201.

⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*, C. 2, Etik Yayınları: İstanbul, 2004, s. 900.

⁸ Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları: İstanbul, s. 47.

⁹ Erich Fromm, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, çev. Yurdanur Salman-Nalân İçten, Payel Yayınları: İstanbul, 1979, s. 81.

halka bakışı da bundan farksızdır. Bu egemen/ayrıcalıklı sınıfa göre ötekinin aşağılanması, horlanması çok olağan bir durum olup sanki böyle bir hak, kendilerine atalarından/dedelerinden aktarılmıştır. Bu yaklaşım bilinçdışı bir eylem olup burjuvazi/ayrıcalıklı sınıf zamanla bu davranışı, meşru bir eylem/tavır olarak görüp yadırganmalarını tuhaf karşılarlar. Oysa böyle yaparak “haklarını çiğnedikleri başkalarına karşı suçludurlar”.¹⁰

Nasıl ki toplum içindeki ırk, din ve mezhep farklılığı, insanî ilişkilerin biçimlenmesinde doğrudan tesirli olursa, sosyal sınıf farklılığı da insanlar arası ilişkileri etkiler. Sözgelimi farklı sosyal sınıfların evliliği/aşkı hep sorun olarak görülür. Fûruzan *Gül Mevsimidir* adlı uzun hikâyesinde “sevgi ile hüznü, düşlerde gizlenen ‘temiz’ bir sevdâyı ve ‘bir bitmez gül mevsimi’ özlemini anlat[ır]”.¹¹ Hikâyede burjuva aile kızı Mesaadet merkeze alınıp bakış açısı Mesaadet’le sınırlı tutularak olay ve durumlar onun bilincinden yansıtılmıştır. Mesaadet’in ailesi bazı yönleriyle aristokrat ailelere benzese de onların bakış açıları daha çok burjuva sınıfını andırır. Zaten Mesaadet’in sevgilisi Rüştü Şahin’in ölümünden sonra ani kararla evlendiği Sermet Vasıf’ın hayata bakışı ve yaşama biçimi de tipik burjuva örneğidir. Hikâyede Mesaadet’in trajedisi kendi dilinden aktarılırken onun şahsında burjuva sınıfının ötekine/yoksul kesime bakışı olabildiğince ironik bir dille yansıtılır.

Fûruzan, Erdal Öz’le söyleşisinde “*Gül Mevsimidir*’de, yaşamındaki tek sahici şeyi on altı yaşlarında tanıyıp, ardından kurgulanmış ve ancak ve kesinlikle öyle olabilir’in içinde özü tükenip gitmiş varlıklı bir kadın anlatılır.” der.¹² Kendisini “soylu” sınıfına dâhil eden Mesaadet, ne yazık ki ailesinin ötekileştirdiği halk/fakir sınıfından Rüştü Şahin’e âşık olur. Rüştü Şahin Millî Mücadele’de ölünce ruhî dengesi sarsılan Mesaadet, hayatı boyunca bir başkasına âşık ol(a)maz. Sermet Vasıf adlı bir kişiyle evlenip ondan çocukları olsa da yaşadığı müddetçe Rüştü Şahin’i unutamaz, gönlü hep Rüştü Şahin’de kalır; yetmişli yaşlara gelse de mazide genç kızlık günlerinde yaşar. İzmir günlerini “Gül Mevsimi” olarak niteler. Ancak gerek Rüştü Şahin’e kavuşamayışı dolayısıyla hayat karşısında karamsar bir tavır alışı, gerekse ailesinden kendisine miras kalan ötekileştirici bakışla halkı aşağılar. Yazar onun karmaşık ruh hâlini, çelişkili tavır ve davranışlarını,

¹⁰ Emanuel Levinas, “Öteki İnsanın Hakları”, *Levinas’tan Seçme Yazılar*, haz. Özkan Gözel, Say Yayınları: İstanbul, 2012, s. 297.

¹¹ Gülten Bulduker, *Fûruzan’ın Hikâyeciliği Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 16.

¹² Erdal Öz, “Gül Mevsimidir Üzerine Fûruzan’la Konuştum”, *Gül Mevsimidir*, YKY: İstanbul, 2010, s. 82.

halka bakışını çok yönlü biçimde ele alır. Üç bölümden oluşan hikâyede birinci ve üçüncü bölümler ben anlatıcının diliyle ve bakış açısıyla anlatılır. “Modern çağın ve yaşamın gerilimli ortamında yaşama mücadelesi veren ve hiçbir sorununu çözemeyen”¹³ Mesaadet’e kendi dramı kendi dilinden anlatılır. İkinci bölümde yaşlı Mesaadet’in eylemleri ve hizmetçiye bakışı figural anlatıcının dilinden, gözlemci bakış açısıyla yansıtılır. İtaliy harflerle yazılan bu kısımda ironik mesafe uzak tutulmuştur. Bu makalede *Gül Mevsimidir* hikâyesi ötekine duyulan aşk, ötekine bakış, mazide kalış ekseninde incelenmiştir.

Ötekine Bakış: Burjuvazinin Gözünde Halk

Ortega y Gasset “Öteki olmak insanın başına gelebilecek bir kaza ya da talih değil, temel bir niteliktir.” der.¹⁴ İlkel insanlardan bugüne ne yazık ki birçok insan kendisini ötekileştirilmiş bir sınıf/çevrenin içinde bulabilmektedir. Kendilerini ayrıcalıklı konumda gören mutlu azınlık, fildişi kulesinden çıkıp ötekileştirdiği kişileri tanımadıkları için, onların ruhuna nüfuz edemez, dünyasının hep dışında kalır. Burjuvazi/seçkinler sınıfı ötekileştirdiği kişilerin de aslında kendilerine özgü yaşama biçimi, bakış açısı olabileceğini göz ardı eder. İnsanî duyarlılıktan, duygudaşlık kurmaktan uzak olan burjuva sınıfı, yoksul kesimi/halkı aşağılamakta, ötekileştirmektedir. Birçok hikâyesinde Türk toplumundaki sınıfsal ayrımı ve eşitsizliği eleştiren Füzûzan *Gül Mevsimidir* hikâyesinde burjuvazinin ayrımcı/ötekileştirici ve yozlaşmış bakışını Mesaadet’i merkeze alıp, onun iç dünyasına projektör tutarak yansıtır. Anlatım tekniği olarak da bilinç akışı ve iç monolog ağırlıklı olan bu hikâyede, Mesaadet’in zihin dünyasına projektör tutan yazar, onun karmaşık ruh hâlini, çarpıcı biçimde yansıtmaya çalışır. Böylece Mesaadet’in mazi ile hâlihazır, ötekine aşk ile nefret arasında gidip gelişleri gösterilir. Eserin daha ilk paragrafında hikâyenin ana kişisi burjuva aile kızı Mesaadet’in dilinden, ironik bir üslupla sınıfsal farklılıklar yaratılmasına tepkisini yansıtılır:

“İzmir’de doğmuşum. Padişahlık zamanından soyluyuz bizler. Babam sonraları zadedânlığını belirten adının ekinden vazgeçti. Cumhuriyet adlara eşitlik getirince, ailemize Dürrüoğulları dendi. Böylesi, sade nüfus kâğıdımızda geçen bir şeydir tabii.

¹³ Şaban Sağlık, “Öyküde Şahıs Stratejileri 1.2.3. Tekil Şahıs Anlatım İmkânları”, *Hikâye/Anlatı/Yorum*, Hece Yayınları: Ankara, 2014, s. 214.

¹⁴ Ortega y Gasset, *İnsan ve “Herkes”*, s. 105.

Gene de bilenler, duyanlar için biz Dürrüzadeler’izdir. Bu değişmedi ve değişmez.”(s. 7)¹⁵

Cumhuriyet döneminde halkçılık ilkesiyle, sınıfsal farklılık yaratan “zade/zadegân” gibi adların kaldırıldığı söylene de “zâde” gider, “oğul” gelir. Soyadlarıyla her ne kadar sadece kişisel kimliklerin belirlenmeye çalışıldığı iddia edilse de bu değişiklik, burjuva sınıfının halka bakışını değiştirmez. Cumhuriyet döneminde, kendisini “şehirli”/“soylu” olarak tanımlayan burjuva kesim, sürekli halkı aşağılar, ötekileştirir.

Gül Mevsimidir hikâyesinde Mesaadet’e âşık olduğu için onu “gül goncası”na benzeten Rüştü Şahin, onun ailesinin kendisini ötekileştirdiğinin/küçümsediğinin farkındadır. Rüştü Şahin’in Millî Mücadele’ye katılması yurtseverliğiyle ilgili olduğu kadar cephede gösterdiği kahramanlıkla ailesinin onurunu kurtarma ve kendilerine yöneltilen ötekileştirici bakışı değiştir(ebil)me düşüncesiyle de ilintilidir. Mesaadet’e cepheye gidiş nedenini açıklarken söylediği şu sözler bu bağlamda dikkate değerdir:

“(…)Babamın, annemin yaltaklanmalarını, annenin, babanın ikiyüzlülüklerini sana anlatmaya, ortaya dökmeye ondan sonra gücüm yetecektir. İzmir dağlarında vuruşanların canlarını koydukları savaşın içinde benim de payım olmalı.

(...)

-Mesaadet, demişti, böylece kaçsan evlensek, zengin kızı yoksula kaçtı olur. Eğer savaştan sonra asıl hak sahipleri yerine gelirse, sevdiği adamla evlendi, doğruyu yaptı diyeceklerdir. İlk söz gerçi önemli değil ama, ikincisi çok önemli. Bunu dedirtmeliyiz. Anca sevilenle yaşanılacağını da öğreteceğiz bilmeyenlere, birçok yapacaklarımızla birlikte.”(s. 20)

Mesaadet, biraz burjuva bakışının tesiriyle biraz da âşık olduğu kişiyi genç yaşta kaybedip mutsuz bir hayat sürmesi dolayısıyla Rüştü Şahin’in tavrına hep olumsuz bakar. Ona göre Rüştü Şahin, onunla evlenmek yerine “deli saçması şeyler olacağını umarak” savaşa katılıp “düşüne bile giremeyecek güzellikte, soylulukta bir kızı tep[erek]” hayatının fırsatını kaçırmıştır. (s. 25)

¹⁵ Bu makalede, *Gül Mevsimidir* adlı eserden yapılan alıntılar Yapı Kredi Yayınları 2010 tarihli baskıya aittir.

Anadolu insanının yurt savunmasını zaferle sonuçlandırması bile burjuvazinin onlara bakışını değiştirmez. Burjuva Mesaadet'in gözünde onlar hep "köylü kalıntıları"dır. Ancak kendi gönlünde yer verdiği tek kişi de köylü kalıntısı diye küçümsediklerinden biridir ve o, uzun süre onun döneceği umuduyla yaşamıştır. Yazar, Mesaadet'in yaşadığı bu çelişik/karmaşık durumu ona kendi dilinden ifade ettirir:

"Son geçen köylü kalıntılarınin içinde de yoktu. İğrenti verecek gibi kokan, boz paavralara bürölü, yaraları irinli kabuk tutmuş insan artıklarından gözüme takılanlar olunca gene de iğrenmemi engelleyen bir umutla bakınıyordum, o var mı aralarında, diye. İzmir'in en seçkin semtinden geçen bu şaşkın, yolunu kaybetmiş insanlar yüzünden bazı konakların bahçesindeki bekçi köpekleri huysuzlanıyordu. Havlamalarından anlıyordum, gene savaş artıkları geçmektedir. (...) Onların oturduğu yerlere nasıl bağlı olabiliirdi bizim yerlerimiz? Uzaktan da olsa bu ilintiyi kesinlikle kuramıyordum. Suçlu gibi, çabucak kayboluyorlardı pırtılaşmış görünüşleriyle bu yabancılar." (s. 35-36)

Yazar; hayvanlarına bile ayrıcalıklı bir konum yükleyen, hayvanları bile Anadolu halkına üstün tutan burjuva zihniyetini, küçümsediği ötekileştirdiği kişiye açık ederek onların bakış açılarıyla alay eder.

Tipik bir burjuva ailesi olan Mesaaadet'le annesi arasında bir sevgi bağının varlığından söz etmek çok zordur; aralarında anne-kız ilişkisinden çok resmiyet hâkimdir. Yazar, bu ilişkiyi de ironik bir anlatımla yansıtır. Eserde Mesaadet annesinden çoğu zaman Perran Hanım Efendi şeklinde söz eder. Divanyolu'ndan/İstanbul'dan İzmir'e gelin giden Perran Hanım, tipik bir burjuva olup halkı aşağılamakta; onların üzülmelerine bile tahammül edememektedir. Mesaadet, annesinin Rüştü şahin'i alt sınıftan/fakir olduğu için hor görüp kendisini ona yakıştıramadığının farkındadır. Annesinin hiç sevmediği, dava vekilinin oğlu diye küçümsediği Rüştü şahin'in ölümü karşısında duyarsız davranacağını tahmin eden Mesaadet, bu ölüme ilişkin duygularını/acılarını onunla paylaşma ihtiyacı hissetmez. Zaten annesi, kendisine/öz kızına bile kayıtsızdır.

Mesaadet annesi gibi olmaktan korkar, annesinden nefret eder; ancak yaşı ilerledikçe ona benzemekten kurtulamaz. Zaman içinde Mesaadet'te de geleneksel "anne arketipi"nin özellikleri gözlemlenir. Modern anlatılarda karşılaşılan Oidipus/baba kompleksine bu eserde Elektra/anne kompleksi

şeklinde rastlanır. Annesiyle çatışma halinde olan kızların içinde anneleri “gölge gibi yaşar”. Jung’un “olumsuz anne kompleksi”ne ilişkin olarak “Nasıl olursam olayım, yeter ki annem gibi olmayayım!”¹⁶ şeklindeki tespiti, sanki Mesaadet’in durumunu açıklar gibidir. Yazar ve anlatıcının kadın olması da bu bağlamda dikkate değerdir. Anne kompleksinin tipik örneklerinden biri de *Aşk-ı Memnu* romanında Bihter ile annesi Firdevs Hanım arasındaki ilişkidir. Annesinden nefret eden Bihter’in zamanla/yaşı ilerledikçe ona benzemekten kaçamaması gibi *Gül Mevsimidir* hikâyesinde de Mesaadet yaşlandıkça annesine benzer, annesi gibi tipik bir burjuva kadını olup onun bakış açısını benimser. Mesaadet’in de çocuklarıyla ilişkisi annesiyle kendi ilişkisi gibi resmi olup samimi bir sevgiden uzaktır.

Mesaadet yaşlandığında da tipik burjuva bakışını sürdürür. Yaşlandığında oldukça huysuzlaşan, narsist tutumu daha da artan Mesaadet, hizmetçileri ve gelini gibi fakir aile kızlarını aşağılar. Gelinini de ötekileştirip kabullenmez. “Oğlumun kanına pis kan katıldı gelinimin yolundan.” (s. 10) diyerek ona nefretini dile getirir. Hizmetçilerini köylü olarak nitelendirip aşağılayan Mesaadet, onun olağan davranışlarına tepki gösterir, her ne yaparsa ona aksini niçin yapmadığını sorup onur kırıcı sözler söyler, işkenceye varan işler yaptırır. Bu bağlamda hizmetçi ile arasında geçen diyalog dikkate değerdir:

“-Ayakla kapı itilmez, (...) Hâlâ öğretmedi mi sana, bu evin hanımı olacak gelinim. Önce tepsiyi servis masasına bırakırsın. Sonra dönüp elinle kaparsın kapıyı. Bu görgüsüzlük, bu kabalık, dayanılır şey değil.

-Hanımefendiciğim, geçende öyle yaptım, sen bağırdın: ‘Kapa! Kapa! Beni hasta edeceksin’ diyerekten. Şimdi tez kapayayım dedimse de ona da kızmaktasın...” (s. 45)

Kendi iç dünyasında huzursuz olan Mesaadet, çevresindekileri - özellikle de ötekileştirdiği hizmetçi gibi fakirleri- ezerek psikolojik olarak rahatlamaya çalışır. Sanki böyle yaparak mutsuzluğunun kaynağı olarak gördüğü ötekinden öğ alır. Hizmetçi son derece olgun, sakin davranıp iyi niyetle hareket ederek onun söz ve eylemlerinden etkilenmemeye çalışır, ona insanî muamelede bulunmaya devam eder. Ancak yaşlandıkça egosu oldukça yükselen Mesaadet’in gözünde o “dağdan inme” olup onun “mahremiyetine

¹⁶ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, Metis Yayınları: İstanbul, 2003, s. 28-30.

girecek insan” değildir (s. 54). Ona göre hizmetçiler hep “köylü”, “töre bilmez” olup soyluların konuklarıyla sohbetlerini “ağızlarının suyu akarak” dinleyen usul/adap bilmezdirler (s. 60). O nedenle onlar ezilebilir, gururları incitilebilir. Mesaadet’in içgüdüleriyle, duygularını dizginlenemeden gösterdiği bu tepkileri ve sözlü şiddeti, ötekine tamamen olumsuz bakışı, ruh sağlığının bozulduğunun ve kendisiyle barışık olmadığının göstergesidir.

Son derece karmaşık bir ruh hali içinde ve korkak kişiliğe sahip olan Mesaadet’in çocuk/genç kızken anne sevgisinden mahrum kaldığı gibi, yaşlandığında da evlat ya da torunları tarafından da çok sevildiği söylenemez. Bir de yalnızlığına terk edildiği için, “yalnız olma hali, kaygıyı uyandır”.¹⁷ Bu nedenle yaban olarak gördüğü ötekinin/hizmetçinin kendisini öldüreceği vehmine kapılır. Ruh/gönül dünyasında hep ötekiyle (Rüştü Şahin’le) yaşayan Mesaadet, fizikî dünyada ötekiyle yaşamayı başaramaz, kabullenemez.

Torunu Nedim’in “Siz burjuvaların dramı yoktur.” demesi üzerine onun da kendisi gibi ötekine/yoksula âşık olması olasılığı üzerinde durur: “Bak budalaya! Sanki kendi bu aileden değilmiş gibi. Benim Rüştü Şahin’e olan aşkımın bir başka türlüsünü mü buldu ne dışarda? Ama çabuk geçer.” (s. 61) O da tıpkı annesi gibi hareket ederek torununun alt sınıftan birine duygusal ilgisini kabullen(e)mez. Öteki olarak gördüğü yoksul sınıfa mensup Rüştü Şahin’i ömür boyu unut(a)mayan, ondan başkasını sev(e)meyen Mesaadet’in duygusal ilginin çabuk geçeceğini söylemesi oldukça ironiktir.

Burjuvazinin Gözünde Yurt Savunması ya da Ötekine Yüklenen Millî Görev

Burjuva ailelerin yoksullara bakışı çoğunlukla küçümseyici, ötekileştiricidir. Toplumcu/halkçı bir yaklaşımı benimseyen Füzûzan, *Gül Mevsimidir*’de Türk toplumunda eşitsizlik egemen, ötekileştirici, küçümseyici tavrı her yönüyle eleştirir. Millî Mücadele/yurt savunmasının bile sadece halkın/alt sınıfın görevi olarak görülmesi, bir burjuvaya kendi dilinden çok tabii biçimde ifade ettirilir. Yurt sevgisinin öneminin idrak edilmeyişi daha önce *Kiralık Konak* (Yakup Kadri), *Sözde Kızlar*, *Mahşer* (Peyami Safa), *Yaldız* (Aka Gündüz) vb. birçok romanda da eleştirilmiştir. Bu eserlerden farklı olarak *Gül Mevsimidir*’de eleştiri olabildiğince ironik bir dil ve anlatımla, yansıtıcı-bilinç tekniğiyle burjuva Mesaadet’in bakış açısıyla sınırlı tutularak yapılmıştır. Mesaadet, burjuva sınıfının

¹⁷ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, (çev. Murat Batmankaya), Say Yayınları: İstanbul, 2004, s. 22.

sözcüsü/sembolüdür. Yazar; Mesaadet'in bu yaklaşımını ironik bir dille, çarpıcı biçimde yansıtarak eleştirisine evrensel bir nitelik kazandırır. Yeryüzünde birçok ülkedeki burjuva sınıfının yaklaşımı Mesaadet'ten farksızdır. Durum/olayları tipik bir burjuva bakışıyla değerlendiren Mesaadet, Millî Mücadelenin zaferle sonuçlanmasından ve yoksul sevgilisi Rüştü Şahin'in ölümünden şu şekilde söz eder:

“Savaş kazanıldığında İzmir’e giren zafer alayının rap rap diye geçişinde o yoktu. Alayın arkasında yürüyen neferler, dolaklarla sarılı bacaklarını sürercesine ağır adım atıyorlardı. Tozun içinde ilk saftakiler ve ata binmiş kumandanlarından öte kimse seçilmiyordu. Sıcaktı, ince Akdeniz rüzgârı palmyeleri yalayıp geçiyordu. Yanmış yakılmış İzmir’in içine zafer alayları yürüyordu, yorgun ve aydınlık. Karanlıklarda bırakılmıştı sanki Rüştü Şahin. Duru esmer yüzündeki, düzgün erkek burnundaki beni çeken her şey, ilk sevdam, on altı yaşımın deliliklerle dolu, bitmez tükenmez sevdası karanlıklarda kalmıştı.” (s. 12)

Millî Mücadele zaferle sonuçlandıktan sonra birçok Türk askeri/yurt evladı gazi olarak evine dönerken Rüştü Şahin, cephede şehit olur. Millî duygulara ve değerlere yabancı olan Mesaadet'in gözünde şehit oluş çok önemli değildir, onun gözünde bu savaş sevgilisinin “karanlıkta bırakılma[sından]” ibarettir. Millî Mücadele'nin Anadolu insanı için önemini idrak edemediği için sürekli Rüştü Şahin'in cepheye gidiş nedenini sorgular:

“Niçin dövüşmüştü gidip? Bizim ailede o gün bile askere gitmiş kimse yoktu. Bedel verilirdi erkeklerimiz için. Onlar değerliydi, bilgiliydiler, kolay yetişmiyorlardı, kolay harcanamazlardı. İşleri vardı erkeklerimizin. Anca okumuş yazmış insanların yapabileceği işler.” (s. 12)

Mesaadet “bizim aile”, “onlar değerliydi” vb. söz ya da söz grubuyla kendileri ve başkaları şeklinde sınıfsal bir ayrıştırma yapar. Kendileri/burjuvazi ayrıcalıklı, üstüne titrenen/titrenmesi gereken; yoksul halk/öteki ise horlanmasında/ezilmesinde herhangi bir sakınca olmayan kesimdir. Bu yaklaşımla “efendi”nin “köle”ye bakışı arasında hiç bir fark yoktur. Burjuvazinin gözünde ötekinin/yoksul kesimin hayatı ikincil derecede öneme sahiptir, onlara göre zaten pek değerli olmayan bu kişilerin hayatta kalmalarının çok da önemi yoktur. Yazar; Millî Mücadele’ye bakış ekseninde Mesaadet gibi zengin/burjuva ailelerin çocuk/yakınlarının toplum içinde hep ayrıcalıklı konumda tutuluşunu eleştirir. Ne yazık ki yıllardır

Türk toplumunda yoksul aile çocukları, hamasi söylem/yurt ve millet sevgisi telkin edilerek cepheye gönderilip ölürken, burjuva çocuklarının kılına zarar gelmemesine özen gösterilir.

Rüştü Şahin, Millî Mücadele'ye büyük umutlar bağlar. Sevgilisi Mesaadet'in kendisine "N'olur gitme" diye yalvarmasına rağmen savaşmakta kararlılığını ona şu şekilde açıklar:

"-Gitmeliyim Mesaadet, sevdiğim, gitmeliyim. Babamın, annemin ezilmişliğine, yoksulluğuna, ikiyüzlülüklerine karşı koymak için, seni savaşın sonunda elinden tutup götürmek için gitmeliyim. Sen çocuksun. Üstelik zengin kızsın. Bu daha da çok çocuk olmaktır. Anadolu baştan ayağı savaşıyor. Bizim gibiler katılıp da dövüşmezse neyi hak edebilirler? Yepyeni, yoksulların arka kapılardan savulmayacağı bir yurt kuracağız. Katılmak gerek. Uğrunda savaşılmayan kazanılmaz.

(...)

İzmir'in dört bir yöresinde dağ ateşleri yanıyor. Orta Anadolu'da kadınların, çocuklarının ölümüne ağlamaya vakitleri yok. Sen bir beni tutturmuşsun. Canının çektiğine, her şeyin hemen olmasına alışmışsın. Bekleyeceksin, herkesle birlikte mutlu olacağız." (s. 19-20)

"(...) Mesaadet, döneceğim. İçim öyle iyilikler, doğruluklarla dolu ki, dönemem sanma sakın. Böylesine güzelliklerle, iyiliklerle bürülü, korunaklı savaşan kişi ölmez, bilesin. Olacakları kötüye yorma. Bu, doğrudan gerçekten kuşulanmaktır. Asla da bağışlanmaz. Bizim doğrumuz katkısız, kunttur, yıkılmazdır. Bunu unutma. Seni bizim mahalleye gelin götüreceğim. Kurulacak yeni düzende her şey uyumlu, emekten gücünü almış olacak." (s. 69).

Rüştü Şahin de yurtsever birçok Anadolu çocuğu gibi savaşılmadan hiçbir şeyin elde edilemeyeceğine inanır, yurt tehlikede iken bireysel duygularını öncelikli tutmaz. Anadolu insanı için kurtuluşun yolu Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasındadır. Rüştü Şahin böylece yurdunu sömürgecilerin işgalinden kurtardığı gibi, kendisini ve ailesini öteki olarak küçümseyen burjuva ailelere de cevap verecek, ailesinin onurunu iade ettirecektir. Rüştü Şahin'in bu yaklaşımı mücadeleye katılma nedeninin sadece millî görev düşüncesiyle ilintili olmadığını gösterir. Rüştü Şahin,

Millî Mücadele'ye çok umut bağlar, mücadeleden sonra ülkede her bakımdan eşitliğin hâkim olacağına inanır. Ne yazık ki ne o zaferi görebilir, ne de zaferden sonra ailesi/fakir halk ötekileştirilmekten kurtulur.

Millî değerlere oldukça yabancı olan Mesaadet, Millî Mücadelenin önemini idrak edemez, ona göre Rüştü Şahin mücadeleye umut bağlayarak hayalci davranmış, genç yaşta boş yere şehit düşmüştür. Hikâyede Mesaadet semboldür, onun şahsında burjuva kesimin millî değerlere/Millî Mücadele'ye bakışı yansıtılır. Cephede ailesinden ya da çevresinden hiçbir kimsenin öldüğünü duymayan ya da tanık olmayan burjuva Mesaadet, biricik sevgilisinin ölümü karşısında sarsılır, çaresiz kalır. Yurt savunmasını kutsayan halkı ötekileştiren Mesaadet'in, Rüştü Şahin'in tavrını anlaması ve anlamlandırması mümkün olmaz. Aradan uzun yıllar geçtiğinde de Mesaadet'in bakışı değişmez. Ona göre Rüştü Şahin Millî Mücadele'ye çok fazla umut bağlamakla yanılmış, ancak yanıldığı görmesi mümkün olmamıştır. Çünkü o, "İzmir'e giren zafer ordusuyla gelemeyen" (s. 34), "Adam bile denemeyecek yaşta ölmüş genç delikanlı[dır]" (s. 65) Mesaadet, yaşaması durumunda Rüştü Şahin'in de kendisine hak vereceğini düşünse de, ne yazık ki o ölmüştür.

Ötekine Aşk

Erich Fromm "Sevgi, iki insanın varlıklarının birbirine içten (varlıklarının özünden) bağlanması, her birinin kendisini varlığının özünde yaşamasıyla mümkün olabilir."¹⁸ der. Sevgi söz konusu olduğunda her iki taraf da şüphesiz birbirine gönülden bağlanır, gerekli mücadeleyi gösterir. Füzûzan da aşka bakışını şu şekilde ifade eder:

"(...) Ben aşkın çok seçkin, ender bir duygu yoğunluğu olduğunu biliyorum. Bunu hayatımın merkezinde dürüstlük boyutunda yaşamış biri olarak... Aşksız bir hayatın kesinlikle yavan olduğu kanısındayım. Herkesin söylediği gibi söylersem aşksız geçmiş bir hayat, boşa yaşanmış bir hayattır. (...) Aşk insanı çok zenginleştiren bir duygudur."¹⁹

Çoğu zaman âşıkların kendileri dışındaki durumlar, aşkları/sevgileri önünde engel oluşturabilmektedir. Ancak Afşar Timuçin'in de vurguladığı üzere "Kendi dışında herhangi bir gücün varlığını benimsemeyen ya da kısacası yetke tanımayan şey aşktır." Aşk önüne çıkan engelleri aşar,

¹⁸ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, s. 108.

¹⁹ Faruk Şüyyün (haz.), *Füzûzan diye bir öykü*, YKY: İstanbul, 2009, s. 39.

“Göreneklerin kalıplarını kırar ya da kırmak ister”.²⁰ Âşık olan kişiler, çoğunlukla gözü kara olup ailesel/çevresel tepki ve baskılara karşı koyarak duygularıyla hareket ederler. *Gül Mevsimidir* hikâyesinde burjuva bir aile kızı Mesaadet; babasının davavekilinin oğlu Rüştü Şahin’den ilk görüşte etkilenip ona duygusal ilgi duymaya başlar. Mesaadet ve Rüştü Şahin birbirinden keskin çizgilerle ayrı dünyaların insanlarıdır. Her ikisi de ekonomik ve kültürel bakımdan farklı sosyal sınıfı temsil eder ve aşkları önünde büyük engel olduğunun bilincindedirler. Daha on altı yaşında genç kız olup hayatı tozpembe gören Mesaadet, sınıfsal farklılığın aşkı/vuslatları önünde engel oluşturacağını düşün(e)mez, annesinin telkin ve tehditlerine rağmen Rüştü Şahin’e âşık olur. Alain Finkelkraut “Aşk özgürlük ister ama baskıya katlanır”, “Sevgililer, toplumsal düzenin önyargılı şiddetine veya katılığına karşı ilişkilerini savunurlar.”²¹ der. Rüştü Şahin’e gönülden bağlanan Mesaadet de aşkı uğruna ailesel baskılara karşı direnip aşkına sadık kalmakta kararlıdır. Mesaadet, Rüştü Şahin’le ilk duygusal yakınlaşmasını, bedensel temasını şu şekilde ifade eder:

“Kameriyenin gecenin koyuluğu içinde ay ışığını almayan kapallığı beni Rüştü Şahin’in kollarına itmişti. Bitkinleşiyordum sardıkça beni. İçimden bin bir kayma peş peşe sürüyordu. Çiçeklerin tutan havası, ay ışığının dışta çizilen aklı, gizli sevdamızı kökleştiriyor, unutulmaz yapıyordu. Elleriyle lülelerimdeki bağlı saten kurdelayı çözmüştü. Organze bluzumun yakasının akışına saçlarım doluşuvermişti. Gece kuşu derinliklerden ötüyordu yapayalnız. Gözlerimden bilmem neden yaşlar taşıvermişti. Dudaklarımı ağzına ilk aldığı anda, ilk erkeklerle öpüşmemde (bir daha duymadığım, ne otuz beş yıllık kocamdan, ne de arada engelleyemediğim hayranlıklarından ötürü yaklaşan öbür erkeklerden...) anlatılmaz bir sevinç, parıltı, coşku, arzu dolmuştu yüreğime. Sevda bu idi, anlamıştım.

Rüştü Şahin kalkıp karanlıkta, el yordamıyla bulduğu bir hanımeline avuçlarıma koymuştu. Güzel burnunun erkeğe yaraşır uç eğimini avuçlarımda duymuştum. Diri, güçlü

²⁰ Afşar Timuçin, *Aşkın Diyalektiği*, Bulut Yayınları: İstanbul, 2002, s. 9.

²¹ Alain Finkelkraut, *Sevginin Bilgeliği*, çev. Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 1995, s. 49.

boynunun gerginliğini boynuma sürmüştü. Bağırarak, koşarak, şarkılar söylemek istiyordum o bunları yaptıkça. (...)”(s. 13-14)

İlk duygusal hazzı Rüştü Şahin’le yaşayan Mesaadet, yaşadığı müddetçe o ana özlem duyar, o dakikaları en mesut anlar olarak hatırlar; böylesine bir duygu yoğunluğunu ya da hazzı bir başka kimseyle tatmaz. Aşkın zirve noktasına Rüştü Şahin’le erişen, en mesut anları onunla yaşayan Mesaadet için mutlu günler ne yazık ki kısa sürer. Çünkü Rüştü Şahin Millî Mücadele’de şehit olur. Geleneksel baskılara karşı koyan, önyargılardan sıyrılıp duygularıyla hareket eden Mesaadet, bu kez de yazgısı karşısında yenik düşer. Zaten sevgilisini kaybetme korkusuyla yaşayan Mesaadet, ona endişelerini dile getirerek savaşa katılmaması için çok yalvarmış, dil dökmüştür:

“-Gitmeyin Rüştü Şahin n’olur gitmeyin! Hem bir sizle savaş kazanılmaz. Gönlümü yaralıyorsunuz. Ya yitirirsem sizi? Sanırım anlatamıyorum bağlılığımı. Geceleri konakta ses soluk kesilince süzülüyorum yatağımdan. Gözlerimin olanca gücüyle karanlıkları aşma çabasıyla Kadifekale’ye bakıyorum. Orada bir yerlerde olduğunuzu bilmek yetiyor bana. Giderseniz hangi yöne bakarak size yakın duyabileceğim kendimi? (...) Gitmeyin n’olur! Beni seviyorsanız kalın.”(s. 19)

Mesaadet’in bu sözleri, Rüştü Şahin’e olan sevgisinin güç ve derinliğini gösterir. Aşkta “ilişkinin derinliği ve seven kişilerin her birinin içindeki canlılık ve güç” sevginin karşılıklı ve var olduğunun açık delilidir.²² Derinlikli bir sevgiye layık olan Rüştü Şahin de Mesaadet’e âşıktır. Ona aşkını “Bir gül koncasısın sen Mesaadet.” (s. 12) cümlesiyle ifade etmiştir. Mesaadet’in üzüntü ve endişelerinin farkında olsa da, Millî Mücadele’ye büyük umutlar bağladığı için savaşa katılmakta kararlılığını sürdürmüştür. Mesaadet de aileleri arasındaki sınıfsal ve kültürel farklılığın, ailesinin fakir kesime bakışının aşkları önünde engel oluşturacağının farkındadır. Zaman zaman bu duygularının gençlik hevesi olduğunu düşünmeye çalışsa da “Hayat sevdalılara acımıyor.” (s. 15) diyerek bir yandan talihsiz olduğunu ifade ederken bir yandan da ötekileştirdiği kesimden birine karşı hissettiği ezeli ve ebedi aşkını itiraf eder. Ötekileştirdiklerinden biri, öldükten sonra da

²² Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, s. 109.

onun dünyasında en önemli yere/gönlüne sahip olur. Mesaadet, “unutamadığı aşkın yoğunluğunu ve güzelliğini hayallerinde yaşat[ır]”.²³

Mesaadet yaşadığı müddetçe gönlü hep ötekileştirdiği kesime ait bir kişiyle birlikte olur. Rüştü Şahin, öyle bir ölü sevgilidir ki ölümünün üzerinden uzun zaman geçse de unutulmaz. “Sevdiğimin ölümüne kesin olarak inanamayan bir yanım vardı”, “ölü düşünmek gücü Rüştü Şahin’i” diyen Mesaadet, yıllar geçtikçe sanki ona daha çok âşık olur. Rüştü Şahin’le yaşanan kısa süreli aşk, mutsuz Mesaadet’i hayata bağlayan neredeyse tek nedendir. Onunla birlikte olmaktan duyduğu haz, hikâye içinde “Beni ilk öpen erkek ölmüştü.” (s. 12) “Rüştü Şahin’le öpüşeli bir yılı geçmişti.” (s. 17), “Sevdiğim adam ölmüştü.” (s. 38) gibi farklı ifadelerden oluşan izleklerle vurgulanır.

Gönlü hep Rüştü Şahin’e ait olan Mesaadet için, Sermet Vasıf zorunlu bir eş olup sıradan bir erkekten farksızdır. Rüştü Şahin’in ölümünün üzerinden çok fazla süre geçmeden onunla evlenmesi, Rüştü Şahin’i unutması ya da ona sadakatsizliğinden çok karmaşık ruh haliyle ilintilidir. O, hayatı boyunca hep Rüştü Şahin’le evlenemeyişine üzülür, hep ona sadık kalır. Adler, insanların evliliğe karşı tutumlarının “kendi yaşama üslubunun bir dışavurumu” olduğunu söyler.²⁴ Eşiyle otuz beş yıl “sırt sırta yaşa[yan]” Mesaadet, onun ölümünün üzerinden on beş yıl geçmesine karşın hayatında eksiklik hissetmez. Zaten eşi de onun kendisine duygusal ilgisizliğinin farkında olmalı ki ona “Kokusuz çiçeklere benziyorsun.” (s. 20) demiştir. Mesaadet eşinin kendisini başka kadınlarla aldatmasından rahatsız olmaz. Onların “evlilikleri sanki sözleşmeli bir iş ilişkisi gibi”dir.²⁵ O hep Rüştü Şahin’in “-Hanımeli kokuyorsun Mesaadet, (...) mis gibisin.” (s. 25) sözünü hatırlar. Yine Rüştü Şahin’in şu sözlerini de hiç unutamaz, hatırladıkça mutlu olur:

“‘Taşbebek gibiydin. Beğenmeyen bakışların vardı. Öylesine güzeldin ki bizim semtte senin güzelliğinde hiçbir şey görmemişim o güne kadar’ (...) ‘Ne ağaç, ne çiçek, ne insan, ne de bir eşya.’” (s. 30)

²³ Nurcan Şen, *Fürüzan’ın Hayatı ve Edebî Eserleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 136.

²⁴ Alfred Adler, *Yaşamın Anlam ve Amacı*, çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları: İstanbul, 2014, s. 292.

²⁵ Nurcan Şen, *Fürüzan’ın Hayatı ve Edebî Eserleri*, s. 115.

“-Senden umudum var, Mesaadet, (...). Daha akan çayların gürlüyor. Güzelliğin bu yüzden içime işler ya! Güzel bile olmasan, olduğun gibi görünmen, kendini koyvermen yok mu, yetip artar her güzelliği aşmaya...” (s. 62)

Rüştü Şahin, onu doğal ve samimi oluşu dolayısıyla ailesinden ve diğer burjuvalardan farklı bulmuştur. Mesaadet de ona karşı samimi ve doğal davranmıştır. Ancak Rüştü Şahin öldükten sonra zamanla Mesaadet de diğer burjuvalara benzemeye başlar. Burjuvaların dramı ol(a)mayacağını söyleyen torunu Nedim onun gençlik fotoğraflarından on dokuz yaşındayken üzüntülü görüldüğünü fark eder; bir zamanlar onun da dramı olduğunu anlar. Mesaadet her ne kadar burjuva bakışını benimsese de Rüştü Şahin’i tanımakla onun dramı başlamıştır, yaşadığı müddetçe de devam eder. İzmir günleri, gençliği, Rüştü Şahin’le geçirdiği günleri “gül mevsimi” olarak niteler. “Oysa İzmir bizim için bitmez gül mevsimidir, değil mi, Rüştü Şahin’in benim?” (s. 80) sözü de göstermektedir ki Mesaadet gönlünde Rüştü Şahin’den başkasına yer vermez, ömrü oldukça onu unut(a)maz, “gül mevsimi” olarak nitelendirdiği İzmir günlerini hatırlayarak yaşar.

Bir Sığınak Olarak Mazi: Unutulamayan Öteki

Fethi Naci “*Gül Mevsimidir*’in ağır basan yanı, sevgi ile hüznün, yitirmişlik ile ‘bir bitmez gül mevsimi’ özleminin birbiriyle haşırneşir olmasıdır; duygu yoğunluğudur.” der.²⁶ Yaklaşık yetmiş yaşında olan Mesaadet “Yılların tozunu alarak geçmişe döner”,²⁷ yaralı anılar antolojisini andıran acı-mutluluk karışık hatıralarını anlatır. Yazar; Mesaadet’in ruh hâlinin karmaşıklığını canlı biçimde yansıtmak için onun zihninden geçenleri bir bütün olarak aktarmak yerine, parça parça aktarmayı tercih eder. Gerçekleştiremediği hayalleri, yeşer(e)meyen ümitlerle daha da güzelleşen anıları, Mesaadet için sığınak/avuntu olsa da hüznle de özdeşleşir. Onun mazide hatırlarını süsleyen hususlar şöyle sıralanabilir: ilk ve son aşkı Rüştü Şahin, İzmir’deki konakları, fizikî güzelliği, babasının maddî varlığı. Hâlihazırda ne yazık ki hepsinden de mahrumdur. İzmir’deki konaklarını onun için güzel kılan birçok husus olmakla birlikte, o konağı daha çok Rüştü Şahin’le birlikte geçen güzel günlerle hatırlar. Gaston Bachelard’ın da ifade ettiği üzere geçmişte içinde “yalnızlık acı çek[ilen]”, “yalnızlığın tadı [çıkarılan]”, “yalnızlıkla uzlaş[ılan]” mekânlar kişinin içinde silinmez olarak kalır. Kişi bu mekâna ilişkin anılarını özellikle silmez,

²⁶ Fethi Naci, “Füruzan’ın Dünyası”, *Yeni Dergi*, S. 104, Mayıs 1973, s. 40.

²⁷ Necip Tosun, *Öykümüzün Kırk Kapısı*, Hece Yayınları: Ankara, 2013, s. 263.

unutmaz.²⁸ Mesaadet'in hafızasında İzmir'deki konakları, tipik bir burjuva olan annesi Perran Hanım'la ya da diğer aile fertleriyle olan ilişkilerle anılmaz; ötekileştirdiği kesime ait olan Rüştü Şahin'le anılır. O, bu mekânda kendisini hep yalnız hissederken ara sıra babasıyla birlikte konağa gelen Rüştü Şahin, onu yalnızlıktan kurtarır. Özellikle de duygusal hazzı tattığı, aşkını zirvesine tırmandığı kameriye Rüştü Şahin'le özdeşleşir.

Mesaadet gençken babasının biri İzmir'de, ikisi İstanbul'da olmak üzere üç mağazası olup babası Avrupa'yla da iletişim hâlinindedir. Kıyafet devrimiyle ülkede çok sayıda şapka mağazasına ihtiyaç duyulur, Mesaadet'in babası da şapka mağazası açar, büyük servet sahibi olur. Ne yazık ki zamanla eskisi gibi maddî kazanç elde edemez. Mesaadet babasından ve mağazalarından da şu şekilde söz eder:

“Tavanları çok yüksek, kuytuluk içinde olan bir yerdî mağaza.

(...)

“Uçta babamın çalıştığı ayrı bölüm vardı. Ceviz ağacından masanın ardında büyük bir kasa duruyordu. Üstüne iki aslan kakılmıştı. Ele ele tutuşmuştu aslanlar. Gümüşü andırır bir madendiler. Yüzleri adam yüzüne benziyordu.

Maroken koltukların yanına ince sehpa konmuştu. Üstlerinde kristal küllükler vardı.

Babam masasındaki yerine oturmuştu. O zamanlar kaç yaşlarındaydı? Kırkını geçmişti sanırım. Anadolu savaşı biteli beş altı yıl olmuştu. Orta boylu, tıknaz bir adamdı. Bakışları etkili, görünümü ağırbaşlıydı. Biraz genizden gelen sesini pek ender yükseltirdi. (...)” (s. 8)

Mesaadet için ailesinin müreffeh günleri, mazideki güzel anılardan biridir. Mesaadet için mazi biri babası, diğeri ezeli ve ebedî aşığı Rüştü Şahin olmak üzere hayran olduğu iki erkekten ibaret olur. O, hâlihazırda sahip ol(a)madığı bu iki değerli varlığın hatırasıyla avunur; bir de gençliğindeki fizikî güzelliğini hatırlar:

“Ah ne güzeldim ben, ah ne dayanılmazdım! Geçtiğim yerlerde ışıldardım. Ev içi süslerimi yapıp saatlerce kesme kristal

²⁸ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, çev. Aykut Derman, Kesit Yayıncılık: İstanbul, 1996, s. 37.

aynaların önünde dolaşırdım. Görüntümden içim kamaşırdı. Cumbalara çıkıp kendimi herkeslere gösterme isteğime zorlukla engel olurudum. Ellerim bebekliğimdeki yumuşaklığını hiç yitirmemişti. Çünkü iş diye bir piyano dersi, bir de Matmazel Anais'ten Fransızca dersi alırdım. Kalemleri bile şöyle ucundan hafifçe tutardım yazıları yazarken. Belimi dik tutmayı, yürürken ayak uçlarıma önce basmayı da Matmazel Anais öğretmişti. Pembe avuç içlerimin yumuşaklığını dizlerime bastırır denerdim nasıl duyumsanır diye. Duyduğum gömülmeye kendim bile şaşırdım.” (s. 11-12)

Mesaadet fizikî olarak çok güzel oluşunu, doğal güzellikle birlikte aldığı özel eğitimlerle de ilişkilendirir. Onun fizikî güzelliğini tasvir edişinde narsist bir eda sezilse de bu durum kendisine hayranlıktan çok, sahip olduğu bedeni, aşığıyla birleştirememiş olma eksikliğiyle ilintilidir.

Mesaadet, sevgilisi Rüştü Şahin'in ölümü üzerine sarsılır. Daha ölüm haberini duyar duymaz, acılarından uzaklaşmak için konaklarının çatısına sığınması, onun hayatı boyunca mazi odaklı yaşayacağını, anılarına sığınacağını işaretidir. Tavan/çatılar edebî metinlerde hafıza ya da hayal mekânı olarak geçer. Oğuz Atay da “*Unutulan*” hikâyesinde çatı katıyla bilinçaltı ve hafıza/mazi arasında kurulan ilişkiyi çarpıcı biçimde işler. Eski eşyaların tavan arasına atılması gibi, eski sevgili de bilinçaltına atılmıştır.

Mesaadet küçükken kendisiyle baş başa kalmak istediğinde hep çatıya çıkar. Çatı/tavan arası onun için düş kurma/düşlere sığınma mekânıdır. Gaston Bachelard, tavan arası/çatıyla düşleme arasında ilişki kurar.²⁹ Mesaadet de çatıya yüklediği anlamı şu şekilde ifade eder:

“İnsan çok küçükken, masallarla korkularla dolu düşünceleri seviyor. Ve ben bunun için kimsenin uğramadığı çatı katını seçtim kendime. Eşyaların atıldığı, kullanılmadığı bir mekândı bizim çatımız. Benim düşler kurmam için yapılmıştı sanki. Konakta yaşça benden küçük kimse olmadığından bir ben kaçırdım oraya. Herkes dış dünya ile malla, mülkle uğraşıyordu. Kimsenin hayallere, korkulara ayıracak vakti olamazdı büyüyünce.” (s. 34)

²⁹ Ayrıntılı bilgi bkz. Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, s. 36-38.

Mesaadet, Rüştü Şahin'in ölüm haberini alınca çatıya çıkıp ağlayarak içini boşaltır. Çocukluğunun “serüven sayılabilecek anılarını çatıya çıkıp yaratabil[diğini]” söyleyen Mesaadet, çocukluğundaki mutsuz günlerinde olduğu gibi Rüştü Şahin'in ölümüyle sarsılınca da yine çatıya sığındığını şu şekilde ifade eder: “Çatının eşyalarla tıkmış doluluğuna sığınmışım yeniden, Rüştü Şahin ölünce.” (s. 35) Her ne kadar Mesaadet çatıya kendisini yalnız hissettiğinde çıksa da çatı onun için umuda açılan kapı olur. Rüştü Şahin'in ölümüyle umutları bitmiş ve hayat karşısında karamsar bir tavır almış olmalı ki, ölüm haberini aldığı gün çatıya son çıkışı olur. Gaston Bachelard'ın da ifade ettiği üzere çatı/tavan arası gibi sığınak/düş mekânları hâlihazırda “bir daha geri dönmek üzere yitirilmiş, geleceğin tüm vaatlerine bundan böyle yabancı da olsa”, kişinin tavan arasını sevişi, çatı katında yaşayışı içinde yaşayacaktır.³⁰ Mesaadet o günden sonra çatıya çıkmasa da zihninin tavan arasına yerleşen anılarına sığınıp teselli bulmaya çalışır. Çatıya terk edilen eşyaları görünce “Rüştü Şahin de gençliğiyle yakışıklılığıyla ölümün elinde böyle unutulup, kullanılmaz olarak paslanacaktı.” (s. 36) diye düşünüp onun da tıpkı eski eşyalar gibi maziye terk edileceğini düşünüp kahrolur. O, Rüştü Şahin'i eskimiş eşya gibi tavana/bilinçaltına at(a)maz, aksine gönlünde Rüştü Şahin yaşamaya devam eder, Mesaadet iç dünyasında onunla konuşmaya ve hesaplaşmaya devam eder. Ancak Mesaadet'in ailesinin gözünde Rüştü Şahin de diğer sıradan insanlar gibi unutulması, kenara fırlatılması gereken nesneden farksız olur.

Mesaadet hâlihazırda yaşamaz, hep mazide yaşar; sürekli maziyi, ilk ve son aşkı Rüştü Şahin'i hatırlar. Yetmiş yaşında iken yaşadığı mekândaki eşyalarla mazi arasında bağ kurar,³¹ bu eşyalar ona İzmir'i, İzmir de Rüştü Şahin'i hatırlatır. Öyle ki yetmişli yaşlarına geldiğinde nişanlılık gününden söz ederken bile zoraki gerçekleştirdiği nişan merasiminden değil, ölü sevgilisi Rüştü Şahin'den söz eder:

“(…) Henüz genç kızdım ve Sermet Vasıf'la söz kesmişlerdi o gün, yüreğim kan ağlayarak. Çünkü sevdiğim ölmüştü cephede. Yoksa, caymak, gönül bağından kopmak benim yönümden olmamıştı. Rüştü Şahin yaşasaydı kesinlikle olmazdı da. Sığındığımı ilk sevdamı savaş almıştı elimden.” (s. 7-8)

³⁰ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, s. 37-38.

³¹ Mustafa Dere, *Türk Hikâyesinde Konak ve Yalı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 246.

Duyduğu, gördüğü, hatırladığı her şeyde Rüştü Şahin'i bulur. Farkında olmadan anılara, “düşlere sürüklen[ir]”, sanki onun dünyasına “ebediyetten gelen bir ışık düş[er]”.³² Örneğin giyimden söz ederken Rüştü Şahin'in öldüğü gün giydiği kıyafetini hatırladığını şu şekilde ifade eder: “Rüştü Şahin'in ölüm haberini aldığım da, kara margizet elbiselerimi giymiştim.” (s. 8) Her ne kadar tek sırdaşı dadısı Edadil, ona “Müslümanlarda yas rengi yoktur.” (s. 9) dese de o, evrensel kültürde matemi sembolize eden siyah renkli kıyafet giymiştir. Edadil Dadı'nın da ifade ettiği üzere Müslüman toplumunda matemün özel bir rengi olmasa da yakını -özellikle de sevgilisi- ölen kişinin “alıllı güllü”/albenili kıyafetler giymesi çevresi tarafından hoş karşılanmamaktadır. Yine Mesaadet bütün söz konusu olunca “Bir Rüştü Şahin sigara içmezdi. Çok gençti, yirmi yaşlarında, bense on altıydaydım.” (s. 11) diyerek Rüştü Şahin'i hatırlar.

Mesaadet'in Rüştü Şahin'i hafızasından silip atmasının mümkün ol(a)mayacağı ayna imgesiyle gösterilir. Mesaadet, zaman zaman Rüştü Şahin'i unuttuğunu sansa da onun hayali gölge gibi onu takip etmektedir. Tam unuttuğuna kendisini ikna edeceği bir gece kendisini seyrettiği Rüştü Şahin'in hayaletini görür:

“(…) Geçen yıl saçlarımı boyamaktan vazgeçip hastalığıma, bu hain, bu miras düşkünü aileyi inandırmak zorunda kalınca Rüştü Şahin tay gibi taptaze, soluyarak çıkıverdi, kendimi seyrettiğim aynanın içinden. Tövbe, tövbe estağfurullah dedim, iyi saatte olsunlar, kim bu? Bir iki duayı ezberimden okudum. Unutup ihmal ettiğim dinî akidelerimi yeniden yerine getirmeliydim. Oydu. Bana bakıyordu. Ellerimle yüzümü kapayacaktım handiyse. Öylesine canlıydı. ‘Sevdanın hayal olmaktan kurtarıp, can kattığıdır, odur Mesaadet’ dedim. ‘Yılmayı kendine ve aklına yedirmeyen Mesaadet, aç gözlerini. Bu hayal yıllardır bırakıldığın odada, senin yalnızlığının acısını ruhunda duyan bir hayal. Ve şapkalarımın titizce gözden geçirilme gününde bir kâğıdın yere düşmesiyle dönen bir hayal’ dedim. O gene gepgençti. Yaşlanmadan ölmüştü. Eh, genç görünecekti! Başka çaremiz yoktu, karşılıklı.” (s. 15)

Bu psikolojik yanılsama/halüsinasyon göstermektedir ki ruhî dengesi sarsılan Mesaadet, yaşadığı müddetçe sağduyulu hareket edemez. Zaten

³² Gaston Bachelard, *Düşlemenin Poetikası*, çev. Alp Tümerterkin, İthaki Yayınları: İstanbul, 2012, s. 109.

halüsinasyonlar, “Kişiliğin garip bir durumda olduğu zamanki ifadesi[dir]”.³³ Mesaadet bazen “her şeyin kendisini mutlu etmek için olduğuna inanmış bir soylu ağzıyla”³⁴ Rüştü Şahin’in Millî Mücadelede şehit düşerek kendisini yalnızlığına terk etmeye hakkı olmadığını düşünüp ona öfkelenirken, bazen de ona hayranlığını dile getirir:

“(…) tek Rüştü Şahin anılarımın coşmasına yol açabildi. Hoşgörüsüzlüğünü, acımasızlığını korunak yapmış, çökmüş, buruşuk kadına aynadan doğru çıkıp dirilmişse, sahi olan bir oydu yetmiş yıllık varlıklı, kalabalık geçen ömrümde, kuşku yok bundan. Öylesine bir sahicilik ki onunki, yirmi iki yıllık yaşantısı gerçek erkek olmasına yetti onun.” (s. 28)

Rüştü Şahin’in ölüm haberini aldıktan sonraki hâlden “Kara haberi aldıktan sonraki aylarca bocalayışlarım, sinsi, kemirgen, ateşsiz alışılmış bir hastalığa dönüşmüştü.” ve “Gençliğimin tazeliği, kaybolan delikanlının yanındaydı. (...) Anlamıştım Rüştü Şahin’le birlikte yok olacaktı on altı yaşındaki Mesaadet kız da.” (s. 75) şeklinde söz eden Mesaadet, yaralı anılarının/acılarının ömrü oldukça kendisini terk etmeyeceğini, başka birini sevmeyeceğini tahmin eder.

Mesaadet yaşlandıkça annesine benzer, zaman içinde -farkında olmadan- annesinin yadırgadığı/eleştirdiği davranışlarını benimsemeye başlar. O, gölgesi tarafından ele geçirilir. “Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer.”³⁵ Kaçmaya çalıştıkları onu gölge gibi izleyip olmamakta direndiği bir karaktere sahip yapar.

Sonuç

Mazi odaklı bir hikâye olan *Gül Mevsimidir*’de hikâyenin ana kişisi burjuva Mesaadet, Rüştü Şahin’le çok kısa süre duygusal ilişkisi olmasına karşın, uzun ömründe başka kimseye âşık ol(a)maz, evlenip çocuk sahibi olduğu eşini asla sev(e)mez; o, hayatı boyunca hep yalnız bir kadındır. Zaman içinde sağduyusunu yitirmesi, ruhî dengesinin sarsılması genç kızlık anılarıyla ilintilidir. Mesaadet’in hâlihazırdaki mutsuzluğu, mazi kaynaklı

³³ Alfred Adler, *Bireysel Psikoloji*, çev. Ali Kılıçoğlu, Say Yayınları: İstanbul, 2009, s. 75.

³⁴ Mehmet H. Doğan, *Yeni Dergi*, S. 92, Mayıs 1972; alıntılanan eser: Faruk Şüyün (haz.), *Fürûzan diye bir öykü*, YKY: İstanbul, 2009, s. 81.

³⁵ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, s. 56.

olmasına karşın o, mazideki kısa süreli mutlu anılarla teselli bulur. Rüştü Şahin’le ilgili anıları onu üzdüğü gibi onun için teselli de olur.

Mesaadet, ölüsüne bile hayran olduğu aşığı Rüştü Şahin’in yaşadığı çevreye hep öteki, olarak bakar, onların dünyasına hiç girmeyip onlara yabancı kalır. Gerek kibirli duruş ve tavrı, gerekse hayata küşüşü nedeniyle yaşlandığında ötekine bakışı daha keskin çizgilerle belirir. Bu nedenle hizmetçisiyle iletişim kurup yalnızlıktan kurtulmak yerine ona yaban muamelesi yapar. Bu yaklaşımı onu daha çok yalnızlaştırıp evhamlı hale getirir, nedensizce can güvenliğinden endişe ettirir.

Mesaadet gibi burjuvaların gözünde savaşıması, ölmesi gerekenler ötekileştirilen köylüler, halk sınıfıdır; onların dünyasında yurt savunması millî görev ya da mücadele olarak yer tutmaz. Rüştü Şahin ise savaşa umut bağlamış, savaş sonrasında toplum içindeki sınıfsal farklılıkların kalkacağına inanmıştır. Ne yazık ki ne zaferi görebilmiş, ne de kendisine ve ailesine yöneltilen olumsuz bakışı ve öteki sıfatını kaldırabilmiştir. Mesaadet, nasıl ki Rüştü Şahin ve onun ait olduğu sosyal sınıfa hep öteki olarak bakarsa, onun gönlünde eşi Sermet Vasıf da duygusal bakımdan öteki olarak yaşamıştır. Mesaadet ile Sermet Vasıf’ın bedenleri birleşse de ruhları/duyguları asla birleş(e)mez. Mesaadet, eşini asla sevmez, kendisini aldatmasını umursamaz; gönül dünyasında zaten o da onu aldatır. Mesaadet hiçbir zaman keşke Rüştü Şahin’e gönül vermeseydim diye düşünmez, ilk cinsel ve duygusal hazzı onunla yaşadığı için, gönlü hep onunla olur, bilinçaltında da bedenini ondan başkasına teslim edip den duyduğu rahatsızlık vardır.

Mesaadet, ait olduğu sosyal sınıfın da belirgin özelliği olan tutkulu ve bencil bir kişiliğe sahiptir. Yaşadığı acılar da onun ruh hâlini oldukça karmaşıktır. Etrafında öteki olarak gördüklerini horlayarak, ezerek doyuma ulaşmaya çalışır. Böyle yaparak daha çok mutsuz ve huzursuz olduğunun farkında değildir. Bazı okurlar “Acaba Rüştü Şahin yaşasaydı Mesaadet’in bakışı tipik burjuva gibi mi olacaktı?” diye sorsa da Rüştü Şahin ölmüştür.

KAYNAKÇA

- ADLER, Alfred, *Bireysel Psikoloji*, çev. Ali Kılıçoğlu, Say Yayınları: İstanbul, 2009.
- ADLER, Alfred, *Yaşamın Anlam ve Amacı*, çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları: İstanbul, 2014.
- BACHELARD, Gaston, *Düşlemenin Poetikası*, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları: İstanbul, 2012.
- BACHELARD, Gaston, *Mekânın Poetikası*, çev. Aykut Derman, Kesit Yayıncılık: İstanbul, 1996.
- BULDUKER, Gülten, *Füruzan'ın Hikâyeciliği Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- CEVİZCİ, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık: İstanbul, 2005.
- CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Ansiklopedisi*, C. 2, Etik Yayınları: İstanbul, 2004.
- DERE, Mustafa, *Türk Hikâyesinde Konak ve Yalı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- DERVİŞCEMALOĞLU, Bahar, *Anlatıbilime Giriş*, Dergâh Yayınları: İstanbul, 2014.
- FİNKİELKRAUT, Alain, *Sevginin Bilgeligi*, çev. Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 1995.
- FROMM, Erich, *Rüyalar Masallar Mitler Sembol Dilinin Çözümlemesi*, çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten, Say Yayınları: İstanbul, 2014.
- FROMM, Erich, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, çev. Yurdanur Salman-Nalân İçten, Payel Yayınları: İstanbul, 1979.
- FROMM, Erich, *Sevme Sanatı*, çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları: İstanbul, 2004.
- GASSET, Ortega y, *İnsan ve "Herkes"*, çev. Neyire Gül Işık, Metis Yayınları: İstanbul, 2011.

- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, C. 1, Remzi Kitabevi: İstanbul, 1976.
- JUNG, Carl Gustav, *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, Metis Yayınları: İstanbul, 2003.
- JUNG, Carl Gustav, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev. Engin Büyükin, Say Yayınları: İstanbul, 2013.
- LEVİNAS, Emanuel, “Öteki İnsanın Hakları”, *Levinas* (Seçme Yazılar), (Haz. Özkan Gözel), Say Yayınları: İstanbul, 2012, s. 295-298.
- NACİ, Fethi, “Füruzan’ın Dünyası” *Yeni Dergi*, S. 104, Mayıs 1973, s.36-48.
- ÖZ, Erdal, “Gül Mevsimidir Üzerine Füzûzan’la Konuştum”, *Gül Mevsimidir*, YKY: İstanbul, 2010, s. 81-84.
- SAĞLIK, Şaban, “Öyküde Şahıs Stratejileri 1.2.3. Tekil Şahıs Anlatım İmkânları”, *Hikâye/Anlatı/Yorum*, Hece Yayınları: Ankara, 2014, s. 205-221.
- ŞEN, Nurcan, *Füruzan’ın Hayatı ve Edebî Eserleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- ŞÜYÜN, Faruk (Haz.), *Füruzan diye bir öykü*, YKY: İstanbul, 2009.
- TAYLOR, Charles, *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- TİMUÇİN, Afşar, *Aşkın Diyalektiği*, Bulut Yayınları: İstanbul, 2002.
- TOSUN, Necip, *Öykümüzün Kırk Kapısı*, Hece Yayınları: Ankara, 2013.
- ULAŞ, Sarp Erk vd., *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları: İstanbul, 2002.